

LA VALÈNCIA SUBMERGIDA

Temples i palaus, davall

l'asfalt

Mentre l'excavació del Real continua, s'ha decidit soterrar el jaciment i preservar-lo per a èpoques millors. No són estranyes, a València, aquestes emergències del passat. La moguda subterrània encara pot donar moltes sorpreses.

Enric Sòria

Conta la crònica que el rei Pere el del punyalet —que era baixet i grassó com un carabassí, però rabiüt i maliciós com un dimoni i amb una biografia que hauria entusiasmat Friedrich Nietzsche— a València estant va ser empresonat i sacsejat per una munió de vilans que el van obligar a ballar al so que li tocaven. Fins i tot un barber en féu cobles de gust dubtós. El rei escapà. Hi hagué conxorxes i batalles. A la fi, quan tornà vencedor, el barber burleta hagué de sentir la resposta rimada del rei. Després morí arrossegat, d'altres penjats i d'altres van haver de beure el metall de la campana amb què havien cridat a sedició. Poca broma amb el Pere.

A la mateixa crònica se'ns diu que el pare d'aquest rei havia dit «El nostre poble és franc, e no és així com és lo poble de Castella, car ells tenen a nós com a senyor, e nós a ells com a bons vassalls e companys». Certament, els temps havien canviat. El lloc dels fets, però, va ser probablement en tots dos casos el mateix. «E vengueren al Real e pujaren dessus».

lau degué fer visió, com la ciutat mateixa. Mes avant assistí a la daurada decadència del virregnat dels ducs de Calàbria: festes cortesanes, pavanès i discreiteigs amorosos a la font dels desigs. «Su deseo alcanzará quien esta agua beberá».

S'acabaren els reis i els virreis. I el palau, deliciós i anacrònic, fou enderrocat per dubtoses raons tàctiques a la guerra del francès. Ara ha emergit, de sobte, com un Guadiana emblemàtic, a causa d'un prosaic col·lector que havia de passar per allí. I, amb el palau, la imatge d'un passat atapeït i esplèndid que no encaixa dins l'ordenada convivència de la ciutat provincialiana més gran d'Europa, com s'ha dit.

La cosa ha dut polèmica. Albert Ribera i Vicent Lerma, els arqueòlegs que dirigeixen l'excavació, accepten que soterrar les ruïnes és, ara com ara, sense pressupostos ni entusiasmes, la millor solució. Tapades és com millor estan. En el fons, els hauria il·lusionat fer-ne un jardí-museu. Podia haver estat molt bé, va dir el jo-

Són els records d'un rei de ferro.

El Palau del real —de raval— va ser la residència de descans dels reietons moros, farts d'una ciutat enganyosa. «A defora tot són flors, a dins, però, només hi ha un toll de merda». La ciutat del fang, les puces i els mosquits esdevenia als jardins reials dels afores la ciutat de les flors. Després s'hi hostatjà Jaume I, cansat de la brega. Durant el segle XV el pa-

Dalt, obres al Palau del Real. Baix, Vicent Lerma, a peu d'obra.

guntar què taparen amb les obres que van fer en l'antiga redacció del carrer de la Mar). Com que la part més antiga del Palau ha estat destruïda per sempre, pels fonaments de l'edifici Jardines del Real, algú recordà que el permís d'obres d'aquesta salvatjada urbanística va ser signat pel llavors alcalde Miguel Ramón Izquierdo —«su voz en Madrid». Aquest provà de defugir el dard inesperat. «Tendria que tener una varita mágica para adivinar lo que hay debajo del suelo». Com que ho sabia tothom, tret d'ell, podia haver-ho preguntat.

llor tapat. Hem progressat, però. Abans aquests imprevists (i la ciutat n'era plena) desapareixien sense soroll ni miraments. Ara se'n parla i se'ns en garanteix la conservació, això sí, subterrània. Tot plegat admet paral·lelismes deliciosos.

Hem parlat de tot això amb Albert Ribera, director del SIAM (Servei d'Investigació Arqueològica Municipal) benemèrita entitat que malda per posar una mica d'ordre en els soterranis històrics de la ciutat. Els del SIAM han demostrat ser gent seriosa i podem fiar-nos-en. «L'ideal seria conservar el Palau i reintegrar-lo dins els Vivers, a la vista de tots. Tapar-lo sense malmetre'l, però, almenys és una solució raonable. Cal tenir en compte que, científicament, no és un jaciment prioritari. La zona de Vivers és pública i això ens dona una seguretat. El SIAM compta amb molt poc pressupost i personals, i sempre hi ha llocs d'intervenció urgentíssima».

Preguntem on caldria, ara, excavar. «Sens dubte, tornar al solar de la plaça de l'Almoina. És un jaciment molt important. Hem trobat tres o quatre edificis dels quals no sabíem res i ara comencem a saber-ne. N'hi ha un relacionat amb la basílica visigòtica de València, a més, un edifici romà prou notable i d'altre, també monumental, de l'època fundacional de la ciutat (any 138 a.C., gentilesa del cònsol Juni Brut. *Valentia*, ves per on, vol dir vigoria, fortalesa, bon auguri). A més tenim esperances de trobar-nos amb restes de l'alcàsser àrab, que no pot parar molt lluny. És clar que som al centre de la València monumental romana i medieval».

Què xafem

¿Vostès què troben? Volen fer un col·lector i ix un palau reial, fan una excavació a un solar de Nuestra Señora de los inocentes mártires y desamparados i hi apareixen quatre edificis, quatre, de mena polícroma. Sens dubte, la València subterrània té més marxa que el metro novaiorqués.

El centre de la ciutat romana ocupava els voltants de la plaça de la Mare de Déu i la de Saragossa. D'ací partien, fent creu, els dos carrers principals. L'un anava pels actuals carrers del Palau i de Cavallers, i l'altre pels del Salvador, el Micalet i Saragossa. Hi ha solera, ací.

Davall la Seu hi ha la mesquita major i qui sap què més; restes romanes a la capella del Sant Calze. Una tradició situa el centre del fòrum davall la basílica de la Geperudeta; a la plaça

ve Vicent Lerma. L'alcalde Casado va fer una crida, a mitja veu, a la ciutadania. No obtingué cap resposta. El regidor comunista Zamora parlà de la salvatge tirania del trànsit. El degà del Col·legi d'Arquitectes, Albert Penin, afirmà que remodelar el trànsit no era tan impossible com tot això. Però el Consistori ja s'havia pronunciat: Soterrar-ho. *Las Provincias* carregà un parell de dies (a ells, els podíem pre-

Les aigües s'han calmat a poc a poc, deixant un regust a film de Fellini, amb ruïnes emergents, fantasmes de reis i d'hurís, regidors en *out-side* i ex-alcaldes franquistes tirant terra a l'assumpte. Al capdavall, cada poble tria, si pot, els seus mites. Un escenari del poder —real i reial— amb diplomàcies, carnisseries, imperis italians i revoltes burgeses, ens ve una mica massa gran. Som raonables, està mi-

de l'Almoïna, a trenta metres d'on ara s'excava, aparegueren dos cancells de la basílica visigòtica. Al Palau del Berbedel, els murs d'un important edifici romà. Sota el de Benicarló —seu del Parlament valencià— hi ha de tot, de l'Islam fins a la mateixa fundació de la ciutat. Les arrels, com qui diu. Senyories, més de dos mil anys, soterrats, clar, els contemplen. El palau arquebisbal s'alça sobre una església romànica, a sota hi ha una mesquita. A una reforma hi apare-

màrtir. Davall l'emascament medieval hi ha una estructura romana. No se sap si es tracta d'una entrada subterrània al fòrum o si és una part de la claveguera màxima de la València romana. Volen aclarir-ho. De presons de sant Vicent, la tradició en cita tres; aquesta, una altra al carrer de Sagunt i l'altra, justament, al carrer de la càrrec de Sant Vicent, a una barriada preciosa i desfeta de l'est de la plaça de Saragossa. Ací, almenys, es descobrí una columna visigòtica. Cor-

fer l'avinguda de l'Oest van eixir-hi ossos a tongades, lloses i mosaics sepulcrales. Ara, a la nit, els transvestits trepitgen gloriosament aquesta venerable barreja. El nom de Boatella (bovatella) li ve perquè abans era un prat on pasturaven els bous. Ja han plogut anys d'això.

Els romans no són els únics cementeris a triar. El fossar jueu era on ara és la planta jove del Corte Inglés. Aquest, el desferen. Les pobres ànimes bíbliques vaguen per allí de nit i maleeixen les caçadores de cuir i les samarretes semitransparents. Compte, doncs.

El centre de la Jueria, amb sinagoga major i soc, parava pel carrer del Mar. Després s'expandí cap al carrer de les Barques, o dels Bancs. Coincidències. Més avant hi hagué una sinagoga clandestina a la plaça de la Creu Nova, vora el Patriarca. La cosa acabà amb batuda i foguera. No quedà estaca en paret. Entre els socarrats, la família de Joan Lluís Vives. Lluïset fugí comes ajudeu-me. Un exemple de fuga de cervells a l'espanyola. No li passà pel cap de tornar, no.

Els morts moros reposen més tranquils al barri del Carme, ningú no sap exactament per on. Potser prop del Palau Raga. La moreria de València se situava pels carrers de Mossèn Sorrell, dels Banys i de la Corona. Paret per paret —marginats del món, uniuvos— hi havia el cèlebre bordell medieval de València, la pobla de les fembres. Un negoci ben muntat, amb metges, policia, conserge i caixa de canvis. S'hi entrava pel carrer de Dalt i la primera estació devia caure entre el Pepito i el Bomba. L'antic hostel de Morella, infatigable, n'haurà vist de totes les mides.

Tota València, és, però, una caixa de sorpreses asfaltada i lliscant com un billar polit. El palau de Russafa, comparable a Damasc, ningú no sap on para. El cine Eslava era un hospital de pescadors; l'hotel Anglés, el palau des ducs de Sogorb; l'Astoria, el dels Vilaragut. Davall el Temple hi ha, potser, un castell romà. Davant la Malva-rosa, un varador grec del segle VI a.C. Qualsevol dia descobriren l'antiga Tyris davall del Cabanyal. Tant de bo.

Un escriptor, ja oblidat, va definir València: la ciutat de l'oblit. Oblit és una manera de dir-ho. Tot, quasi tot, tapat i ben tapat. De vegades, però, la memòria emergeix —pagana, mora, jueva, catalana— sense avisar, i ens desconcerta. Després la normalitat s'imposa. Que vostès la xafen bé. □

Albert Ribera, director del Servei d'Investigació Arqueològica Municipal.

gueren, a més, quatre columnes d'un senyor edifici romà, aquest probablement civil. Els baixos arquebisbals semblen un poutpurri històric.

A parer d'Albert Ribera, la poca fondària de la remodelació de la plaça de la Mare de Déu ha impedit que els desperfectes foren grans. El que hi haja a sota descansa en pau. Hi trobaren, per cert, una columna romana pertanyent a un «edifici bèstia». Segons Ramon Izquierdo, ex-alcalde, «allí no havia nada». Prop, davall la Cafeteria Roma, hi havia un temple romà, potser el Capitoli de la ciutat. L'any 60 va ser destruït. Roma acabà amb Roma.

La cafrada històrica més insigne de la ciutat és, de moment, els aparcaments de la plaça de Saragossa. Fets sense el mínim control, l'any 70. El que allí hi havia mai no se sabrà. No empreneu el comissari. Cas perdut. Als voltants, entre les cendres dels magatzems Espana, s'ha trobat cases islàmiques i traces d'una construcció potent del segle IV.

De la moguda subterrània no s'escapa ni la Generalitat: restes romanes. Encara a la plaça de l'Almoïna hi ha una capella tradicionalment coneguda com la presó de Sant Vicent,

re la brama que allí assotaven el pobre sant. Només l'erren, però, de tres segles. Bagatel·les. Fet i fet no tots poden presumir de comptar amb una columna del segle VI a casa. Amb assots il·lustres o sense.

Parlant de sant Vicent, sota l'església de la Roqueta, entre el carrer del sant i la plaça d'Espanya, hi ha l'església cristiana més antiga de València. Els arqueòlegs li tenen gana. S'hi ha trobat un fossar del segle IV amb sarcòfags notables. La gent llavors preferia reposar vora un sant baró. D'allí va eixir, probablement, el famós sepulcre de sant Vicent. Després d'alguna vicissitud, al segle passat un senyor responsable el va trobar fent d'abeurador de cavalls a una caserna. El facturarà al Museu de Belles Arts. Hi fa més paper.

Cementeris, jueus, moros i bordells

De cementeris romans hi ha un poc pertot. Davall l'ajuntament, al subsòl del cinema Serrano —pobres morts— i fins i tot a un lloc tan poc escaient com la Cafeteria Lauria. Un de ben important era el de la Boatella, ben a prop de l'actual Mercat Central. En